

ماهیت فقهی
/fa/article/229286/
بیعانه-#c0c853956-
fe82-4b26-9ae2-
(315e239bb210

جایگاه حقوقی
/fa/article/229286/
بیعانه-#cd1daba99-
de1e-435a-a77d-
(447627c216e9

مآخذ
/fa/article/229286/
بیعانه-#c6aeb338-
5f73-4205-88ed-
(1b2a5c493870

نویسنده (ها) : علی تولایی (u/221421)
آخرین بروز رسانی : دوشنبه 19 خرداد 1399 تاریخچه مقاله

بیعانه، به معنای «پیش بها»، اصطلاحی فقهی و حقوقی در معاملات که به موجب آن، بخشی از بهای مورد معامله هنگام قرارداد پرداخت می‌شود.

ماهیت حقوقی بیعانه، به عنوان وثیقه‌ای در قرار داد، ریشه در نظام‌های حقوقی جوامع پیش از اسلام دارد و در آغاز دوره اسلامی با عنوان «بیع عربون» مورد بحث محافل فقهی بوده است. ریشه «ع ر ب» در زبانهای سامی به مفهوم «ضمانت کردن» و «گرو گرفتن» به کار رفته (گزنیوس، 786؛ مشکور، ۲ / ۵۵۵)، و در یونانی نیز واژه «ارابن‌لله»، برگرفته از اصلی سامی به معنای بیعانه است (لیدل، 246). در نوشته‌های دینی عهد عتیق و عهد جدید نیز به این مفهوم اشاره شده است (برای نمونه، نک: اول سموئیل، ۱۸:۱۷؛ رساله پولس به افسسیان، ۱:۱۴؛ درباره اشاره به عجمی بودن واژه، نک: ابن‌قتیبه، ۱ / ۱۹۷؛ جوالیقی، ۴۵۶). در مقایسه با «رهن» به عنوان وثیقه‌ای برای پرداخت دین که در میان عرب رایج بوده (نک: شاخت، 186)، و در قرآن کریم نیز امضا شده است (بقره / ۲ / ۲۸۳)، روش بیعانه در عین تداول (نک: ابن‌برکه، ۲ / ۳۷۸؛ ابن رشد، المقدمات ... / ۲ / ۷۲) به صورت بسیار محدود و بدون پرداختن به نکات حقوقی، در سنت نبوی دیده می‌شود. در حدیثی مشهور که از سوی مالک با طریقی ضعیف (نک: بیهقی، ۵ / ۳۴۳؛ نووی، ۹ / ۳۳۵؛ قس: زرقانی، ۳ / ۲۵۰) روایت شده، بیع عربون از سوی پیامبر (ص) نهی شده است (نک: مالک، ۲ / ۶۰۹؛ احمد بن حنبل، ۲ / ۱۸۳؛ ابوداود، ۲ / ۱۴۴؛ ابن‌ماجه، ۲ / ۷۳۸-۷۳۹). در مقابل، حدیثی به نقل از زید بن اسلم حاکی از آن است که پیامبر (ص) عربون را حلال شمرده است (نک: ابن ابی شیبیه، ۷ / ۳۰۴، ابن عبدالبر، التمهید، ۲۳ / ۱۷۹) و همین تعارض، مهم‌ترین زمینه اختلاف فتاوی فقه‌ها در این باب بوده است.

در منابع شیعه، حدیثی از حضرت علی(ع) به نقل از امامان باقر و صادق (ع) رسیده، که در آن عربون (بیعانه) را تنها در صورتی که «نقدی از ثمن» باشد، جایز شمرده شده است (نک: کلینی، ۵ / ۱۳۳؛ ابن بابویه، ۳ / ۱۹۸؛ طوسی، ۷ / ۲۷۹).

در میان آثار منقول از صحابه در منابع اهل سنت، نخست باید به گزارشی مربوط به معامله‌ی عامل عمر با شخصی به نام صفوان بن امیه اشاره کرد، مبنی بر اینکه وی خانه‌ای به ۴ هزار درهم خریداری کرد به آن شرط که اگر عمر سرانجام بیع را نپذیرد، ۴۰۰ درهم، از آن صفوان باشد (نک: ابن‌ابی شیبیه، ۷ / ۳۰۶؛ برای اقوال در تفسیر یا رد آن، نک: عبدالله بن احمد، ۲۸۰؛ جوالیقی، همانجا؛ نیز نک: ابن قدامه، ۴ / ۳۱۳). افزون بر آن، جواز بیع عربون از سوی ابن عمر نیز گزارش شده است (نک: ابن ابی شیبیه، ۷ / ۳۰۵؛ ابن قدامه، همانجا). در دوره تابعین، برخی چون مجاهد و ابن سیرین به جواز عربون و برخی چون حسن بصری به عدم جواز آن گراییدند (ابن ابی شیبیه، ۷ / ۳۰۷-۳۰۵؛ ابن قدامه، همانجا).

در سده ۲ق، فقیهانی از بومهای مختلف همانند ابوحنیفه، مالک، سفیان ثوری، اوزاعی، لیث بن سعد و شافعی، مشروعیت بیع عربون را با استناد به حدیث نبوی رد کردند و بر آن شدند که «بیع عربون» گونه‌ای از بیع قمار و غرر، و نیز اکل مال به باطل است (نک: ابن عبدالبر، التمهید، ۲۳ / ۱۷۸-۱۷۹؛ ابن رشد، بدایة ... / ۲ / ۱۶۳؛ نووی، ابن قدامه، همانجا). احمدبن حنبل با ضعیف شمردن حدیث منسوب به پیامبر اکرم (ص) و با استناد به فعل عمر، عربون را دربیع جایز دانست (نووی، ابن قدامه، همانجاها). در نگرش وی، ماهیت عربون، رد کالا (اقاله) یا پرداخت بهای اضافی است (نک: ه، د، اقاله). از این گذشته، احمد بن حنبل عربون در کرایه خانه را نیز صحیح دانسته است؛ بدین معنی که مستأجر با اجاره کردن خانه، مبلغی به موجر پرداخت می‌کند تا در صورت عدم سکنا در خانه، مبلغ یاد شده متعلق به موجر باشد (عبدالله ابن احمد، همانجا).

ماهیت فقهی

در تفاسیر کهن، ماهیت عربون (بیعانه) به عنوان شرط ضمن عقد بیع یا اجاره مطرح شده است، به این نحو که مشتری پس از بیع یا اجاره، با پرداخت مبلغی شرط کند که در صورت اخذ مورد معامله، آن مبلغ بخشی از ثمن با اجاره بها، و در غیر این صورت، متعلق به طرف مقابل باشد (نک: مالک، ۲ / ۶۰۹-۶۱۰؛ ابن قتیبه، همانجا؛ ابن ماجه، ۲ / ۷۳۹). این تحلیل به انحاء گوناگون از سوی فقیهان مذاهب مختلف پذیرفته گردید (نک: ابن‌جلاب، ۲ / ۱۶۸-۱۶۹؛ ابن‌برکه، همانجا؛ ابن قدامه، ۴ / ۳۱۳-۳۱۲؛ خرش، ۸ / ۷۸؛ شوکانی، ۵ / ۱۵۳). در

احمد، اسنن المنبری، حیدرآباد دکن، ۱۱۳۵ق: جعفری بدرودی، محمد جعفر، دوره حقوق مدنی، تهران، ۱۱۳۱ش؛ جویبیدی، موصوب، العرب، به کوشش ف. عبدالرحیم، دمشق، ۱۴۱۰ق / ۱۹۹۰م؛ خرشی، محمد، شرح علی مختصر سیدی خلیل، قاهره، ۱۳۱۸ق؛ زرقانی، محمد، شرح الموطأ، بیروت، ۱۴۰۷ق / ۱۹۸۷م؛ سنهوری، عبدالرزاق احمد، الوسیط، بیروت، داراحیاء التراث العربی؛ شوکانی، محمد، نیل الاوطار، بیروت، دارالتعلیم؛ طوسی، محمد، تهذیب الاحکام، به کوشش علی اکبر غفاری، تهران، ۱۳۷۶ش / ۱۴۱۸ق؛ عبدالله بن احمد، مسائل احمد، به کوشش زهیر شاپوش، بیروت، ۱۴۰۸ق / ۱۹۸۸م؛ علامه حلی، حسن، مختلف الشیعة، قم، ۱۴۱۶ق / ۱۳۷۶ش؛ عمیره، احمد، «حاشیه بر شرح منهاج الطالبین» (نک: هم، محلی)؛ عهد جدید؛ عهد عتیق؛ قرآن کریم؛ کاتوزیان، ناصر، عقود معین، تهران، ۱۳۷۳ش؛ کلینی، محمد، الکافی، به کوشش علی اکبر غفاری، تهران، ۱۳۶۷ش؛ مالک بن انس، الموطأ، به کوشش فؤاد عبدالباقی، قاهره، ۱۳۷۰ق / ۱۹۵۱م؛ ماوردی، علی، الحاوی الکبیر، به کوشش علی محمد معوض و عادل احمد عبداللطیف عبدالرحمان، بیروت، ۱۴۱۴ق / ۱۹۹۴م؛ محلی، جلال الدین، «شرح منهاج الطالبین»، در هامش حاشیتان از قلیوبی و عمیره، به کوشش عبداللطیف عبدالرحمان، بیروت، ۱۴۱۷ق / ۱۹۹۷م؛ مشکور، محمد جواد، فرهنگ تطبیقی عربی با زبانهای سامی و ایرانی، تهران، ۱۳۵۷ق؛ نووی، یحیی، المجموع، قاهره، اداره الطباعة المنبریة؛ نیز:

Black's Law Dictionary, Saint Paul Minnesota, 1979; *Gode Civil*; Gesenius, W., *A Hebrew and English Lexicon of the Old Testament*, ed. F. Brown et al., Oxford, 1955; Liddell, H. G. & R. Scott, *A Greek - English Lexicon*, Oxford, 1968; Schacht, J., *The Origins of Muhammadan Jurisprudence*, Oxford, 1950.

علی تولایی

نظر دهید

نام و نام خانوادگی

ایمیل

نظرتان را بیان کنید

کتابخانه و مرکز اسناد
 درباره کتابخانه
 (fa/page/aboutlibrary/)
 کتابخانه دیجیتال
 (http://simorgh.cgie.org.ir/simwebc/Portal.dll)
 مجموعه های اهدایی
 (fa/don/)
 نسخه های خطی و عکسی
 (fa/handwritten/)
 عضویت در کتابخانه
 (fa/page/)
 عضویت 20% در 20% کتابخانه

https://trustseal.enamad.ir/?(id=79354&Code=YSgJZMkMufzqtq6p5cor5

محتوا و ویراستاری
 همکاری علمی (fa/page/)
 همکاری علمی 20% با 20% مرکز
 مداخل جدید (fa/article/)
 انتشارات
 (fa/publication/)
 شرایط استفاده
 (fa/page/term/)

تارنماهای ما
 مدرسه تاریخ و فرهنگ
 ایران
 (https://education.cgie.org.ir)
 فصلنامه تخصصی پژوهش
 های زبانی - ادبی قفقاز و
 کاسپین
 (http://caucas.cgie.org.ir)
 تارنمای دائمی همایش بین
 المللی زبان ها و گویش
 های ایران (https://icild.ir)
 تارنمای پیشین
 (https://old.cgie.org.ir)

درباره مرکز
 درباره مرکز
 (fa/page/aboutus/)
 تاریخچه
 (fa/page/history/)
 سازمان علمی
 (fa/organization/)
 فعالیت های مرکز
 (fa/activity/)
 جوایز و افتخارات
 (fa/donativeawards/)
 ارتباط با مرکز
 (fa/contact/)

انجمن حامیان
 (fa/page/supporters/)
 انجمن حامیان مرکز
 (association)

ایمیل خود را وارد نمائید.

http://www.youtube.com/channel/UCLKWpE-

in (JT5_fNGFDNN9Tdyg

https://www.linkedin.com/company/the-centre-for-the-great-islamic-

f (encyclopaedia

(https://www.facebook.com/cgie.org.ir)

(https://www.instagram.com/cgie.org.ir)

(https://twitter.com/cgie_org_ir)

